

رابطه اعتماد بین فردی، خودکار آمدی، پایبندی مذهبی و بخشش با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای

محمد اکبری^۱ - محسن گلپور^۲ - منوچهر کامکار^۳

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی رابطه اعتماد بین فردی، خودکار آمدی، پایبندی مذهبی و بخشش با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای انجام شد. به همین منظور از بین کل اهالی شهر اصفهان (حدود ۱۰۰۰۰۰۰ نفر) به عنوان جامعه آماری، حدود ۵۰۰ نفر برای پاسخگویی به پرسشنامه‌های پژوهش طی نمونه‌گیری چند مرحله‌ای انتخاب شدند. ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه خودکار آمدی ژاندا، پرسشنامه اعتماد بین فردی محقق ساخته، پرسشنامه پایبندی مذهبی اتکینزو هاودون و پرسشنامه بخشش تامپسون و همکاران بود. داده‌ها از طریق ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون همزمان و گام به گام بررسی شده است. نتایج نشان داد از بین کلیه متغیرهای پژوهش در رگرسیون همزمان فقط اعتماد بین فردی دارای توان پیش‌بینی معنادار برای

Email: AkbariMa 70 yahoo.com

1- کارشناس ارشد روان‌شناسی

2- استادیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان

3- استادیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان

باورهای دنیای عادلانه توزیعی و اعتماد بین فردی و نیز خودکارآمدی و توسل به نیروهای مافوق بشری دارای توان پیش‌بینی معنادار برای باورهای عادلانه رویه‌ای می‌باشند. در رگرسیون گام به گام در گام اول اعتماد بین فردی و در گام دوم توسل به نیروهای مافوق بشری دارای توان پیش‌بینی معنادار برای باورهای دنیای عادلانه توزیعی بودند و برای باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای در گام اول اعتماد بین فردی، در گام دوم توسل به نیروهای مافوق بشری در گام سوم خودکارآمدی، در گام چهارم بخشش دیگران و در گام پنجم بخشش خود دارای توان پیش‌بینی معنادار بودند.

کلید واژه‌ها: اعتماد بین فردی، خودکارآمدی، پایبندی مذهبی، بخشش، باورهای دنیای عادلانه توزیعی، باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای.

مقدمه

زندگی انسان از مجموعه باورهای مثبت و منفی تشکیل شده و این باورها در پیشبرد زندگی نقش مهم و اساسی ایفا می‌کنند. هر فردی می‌تواند با باورهایی که در خزانه ذهن خود دارد، مسیر زندگی خود را عوض نماید. باورهای مربوط به افراد و دنیا هر دو از خصیصه‌های مهم فرضیه‌های اساسی و بنیادین یک فرد محسوب می‌شوند (جانوف - بولمن^۱، ۱۹۹۲). فرضیه‌های بنیادین در مرکز نظام باورهای فرد قرار دارد و تعبیر و تفسیرهای فرد از رویدادها را پایش می‌کند که در این بین باورهای دنیای عادلانه از اهمیت خاص برخوردار است (لرنر، ۱۹۸۰؛ لرنر و میلر، ۱۹۷۸). در نظریه دنیای عادلانه گفته می‌شود، میان آنچه افراد انجام می‌دهند و آنچه برای آنها روی می‌دهد تناسبی بنیادین وجود دارد. این باور به گونه‌ای فرد را قادر به رویارویی با محیط فیزیکی و اجتماعی می‌نماید که گویی ثابت و منظم می‌باشند (لرنر و میلر، ۱۹۷۸). این فرض که به‌طور کلی بیان می‌کند که دنیا عدالت‌پیشه است به فرد کمک می‌نماید تا خود را متعهد به دنبال کردن اهداف بلندمدت یا حتی تنظیم رفتارهای اجتماعی در زندگی روزمره نماید (لرنر و میلر، ۱۹۷۸).

افراد با استفاده از قواعد عادلانه مختلفی به قضاوت در مورد شایستگی خود و عدالتی که دیگران در مورد آنها روا می‌دارند، می‌پردازد. یکی از این قواعد عدالت توزیعی

و رویه‌ای است. به هر حال در نظریه‌پردازی‌های اخیر لوکاس، الکساندر، فایرستون و لیبرتون (۲۰۰۷) با تکیه بر تمایز بین عدالت توزیعی و رویه‌ای، باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای را مطرح نموده‌اند. در باورهای دنیای عادلانه توزیعی، باورهای معطوف به عدالت در نحوه توزیع کلی پیامدها و دستاوردهایی که نصیب افراد از دنیا می‌شود مطرح است، اما در باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای ماهیتاً تمرکز باورها بر رویه‌های تصمیم‌گیری و اجرای تصمیمات در انسانها در دنیا قرار دارد. به بیان دیگر مفهوم اساسی قضاوت عادلانه این است که شخص با پیروی از این قوانین متفاوت در زمانهای متفاوت در واقع قوانین توزیعی و رویه‌ای را به صورت انتخاب شده به کار گیرد. بنابراین معیار اساسی هر فرد در ارزیابی عدالت در موقعیتهای مختلف متفاوت است (لی و هاسبرگر^۱، ۲۰۰۰).

همان‌گونه که لرنر (۱۹۸۰) پیشنهاد کرده است ادراک از دیگران یک جزء مهم از باورهای دنیای عادلانه را تشکیل می‌دهد، بنابراین منطقی می‌نماید که گفته شود افرادی که از باورهای دنیای عادلانه بالاتری برخوردار هستند در قیاس با افرادی که از باورهای دنیای عادلانه پایین‌تری برخوردار هستند به‌طور کلی ادراک مثبت‌تری از دیگران دارند و ممکن است افراد دارای باورهای دنیای عادلانه پایین‌تر واقع‌بین‌تر بوده و احتمالاً قدری شکاک یا بدبین باشند (لرنر، ۱۹۸۰). برخی مطالعات رابطه فرض شده بین باورهای دنیای عادلانه و اعتماد بین فردی پیشنهاد شده از سوی لرنر را مطرح کرده‌اند. به واقع منطقی می‌نماید اگر گفته شود افرادی که معتقدند شرایط دنیا عادلانه است و همچنین باور دارند که عدالتی که دیگران از آن بهره می‌برند حق آنها نیز هست، باید قابل اعتماد باشند (بگیو^۲، ۲۰۰۲). همچنین مطالعات نشان داده است که باورهای مذهبی با اعتماد به افراد و نیز باورهای دنیای عادلانه رابطه دارند (بگیو، ۲۰۰۲). همچنین احتمال برخورداری افراد دارای باورهای دنیای عادلانه قوی از خوداثربخشی یا خودکارآمدی بالا بیشتر است که این خودکارآمدی آنها را مستعد خودبخشایشگری بیشتر در قبال اجحاف صورت گرفته به خودشان یا دیگران می‌کند (استرلن^۳، ۲۰۰۷).

1 – Lea & Husberger

2 – Begue

3 – Strelan

مروری بر تحقیقات نشان می‌دهد که قریب به سه دهه است که شواهد روزافزونی در جهت تأیید فرضیه باور به یک دنیای عادلانه در حال جمع‌آوری است (فرنهام و پروکتور^۱، ۱۹۸۹؛ لرنر و میلر، ۱۹۷۸). در تحقیقات سالهای اخیر بین انواع باورهای مطرح نسبت به دنیای عادلانه نوعی تمایز و تفاوت مطرح شده است (فرنهام، ۲۰۰۳). در مطالعه مدوک و کنی^۲ (۱۹۷۲) نشان داده شد که افراد به‌طور ذاتی پایبند به مذهب در خرده‌مقیاس اعتماد از مقیاس فلسفه‌های مربوط به ماهیت انسانی رایتسمن^۳ (۱۹۶۴) نمرات بالاتری را به‌دست می‌آورند. لوپر و والد^۴ (۱۹۸۵) نیز نشان داده‌اند که افراد پایبند به مذهب دیگران را به‌عنوان افرادی قابل اعتماد و نوع‌دوست قلمداد می‌کنند. با توجه به این یافته‌ها بگیو پیش‌بینی نموده که تعهد مذهبی از رابطه‌ای مثبت با اعتماد بین‌فردی و باورهای دنیای عادلانه برخوردار است (بگیو، ۲۰۰۲). همچنین بگیو به بررسی روابط بین چهار بعد از باور به عدالت، مذهب و اعتماد بین‌فردی پرداخته و نتایج نشان داده که باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای و مشارکت‌های مذهبی از همبستگی معنادار با اعتماد بین‌فردی برخوردار بوده است (بگیو، ۲۰۰۲). همچنین محققان دیگری بین باورهای دنیای عادلانه و اعتماد بین‌فردی با پایبندی مذهبی (دینداری) رابطه معناداری به‌دست آورده‌اند. از جمله گلپرور و خاکسار (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «نقش پایبندی مذهبی و جهتگیری مذهبی درونی و بیرونی بر باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای در دانشجویان دختر» دریافتند که پایبندی مذهبی، توسل به نیروی برتر (خداوند متعال) جهتگیری مذهبی درونی، جهتگیری مذهبی بیرونی اجتماعی و جهتگیری مذهبی بیرونی شخصی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی همه رابطه مثبت و معنادار داشتند. اما باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای صرفاً با توسل به نیروی برتر، جهتگیری مذهبی بیرونی - اجتماعی و جهتگیری مذهبی بیرونی - شخصی رابطه مثبت و معنادار داشتند. در مطالعه دیگری مشخص شد، افرادی که از آنها خواسته شده است در مورد عدالت تأمل کنند، بخشایش بیشتری را نشان داده‌اند (کارمن و ون

1 – Furnham & Procter

2 – Maddoc & kenny

3 – wrightsman

4 – Luper & wald

لانگ،^۱ (۲۰۰۵) و بخشایش با ارزشهای مربوط به عدالت اجتماعی (شوارتز،^۲ ۱۹۹۴) و عدالت اصلاحی (برایت ویت،^۳ ۱۹۸۹) رابطه داشته است. در نهایت احتمال برخورداری از افراد دارای باورهای دنیای عادلانه قوی از خودکارآمدی (خود اثربخشی) بالا بیشتر است که این خودکارآمدی آنها را مستعد بخشودگی بیشتر در قبال یک اجحاف صورت گرفته به خودشان یا دیگران می‌نماید. در نهایت در خصوص باورهای دنیای ناعادلانه چون این باورها منعکس‌کننده یک دیدگاه منفی به دنیا هستند، می‌توان گفت که احتمالاً افراد دارای باورهای دنیای ناعادلانه قوی در بخشودن خود به واسطه اجحاف خطاها سختگیر بوده، یعنی از خودکارآمدی پایین برخوردار بوده و در نتیجه دیگران را کمتر می‌توانند ببخشند (استرلن، ۲۰۰۷).

چنانکه در مروری بر تحقیقات مشخص است، با وجود تحقیقات و نظریه‌پردازی‌ها نسبت به باورهای دنیای عادلانه در حدود سه دهه قبل در خارج از کشور، در ایران بجز تحقیقات معدود کار جدی دیگری بر روی همبسته‌های شخصی- روانی باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای صورت نگرفته است. بنابراین به‌طور کلی مطلوب است که باورهای معطوف به عدالت اعم از باورهای معطوف به عدالت اجتماعی (اعم از عدالت توزیعی و رویه‌ای) و احیاناً عدالت در حوزه سازمانها با باورهای مطرح در باب عدالت کلی دنیای انسانی نیز مطالعه شوند. کسب اطلاعات در مورد این روابط و نقش آنها در عین حال زمینه لازم را برای انجام تحقیقات گسترده‌تر آزمایشی در مورد باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای که برای فرد زیان‌آور است فراهم می‌کنند. همچنین امکان افزایش سلامت روانی آحاد جامعه را از طریق مباحث علمی از این دست در رسانه‌ها، نشریات، مجلات و ... فراهم خواهد نمود. بنابراین در این پژوهش نیز نویسندگان به دنبال آن بوده‌اند تا رابطه اعتماد بین فردی، خودکارآمدی، پابندی مذهبی و بخشش را با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای بررسی کنند. در عین حال به دنبال آن بوده‌اند تا توان پیش‌بینی هر یک از متغیرهای چهارگانه یاد شده را

---

1 – Karremans & Vanlange

2 – Shwartz

3 – Braith waite

برای پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای مشخص نمایند تا مشخص شود که آیا متغیرهای متفاوتی قادر به پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای هستند. فرضیه‌های پژوهش به این شرح هستند:

فرضیه اول: بین اعتماد بین‌فردی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه وجود دارد.

فرضیه دوم: بین خودکارآمدی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه وجود دارد.

فرضیه سوم: بین پایبندی مذهبی (دینداری عمومی و توسل به نیروی مافوق بشری) با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه وجود دارد.

فرضیه چهارم: بین بخشش (بخشش دیگران، بخشش خود و بخشش موقعیتها) با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه وجود دارد.

فرضیه پنجم: ترکیبی از متغیرهای اعتماد بین‌فردی، خودکارآمدی، پایبندی مذهبی (دینداری عمومی و توسل به نیروهای مافوق بشری) و بخشش (بخشش دیگران، بخشش خود و بخشش موقعیتها) قادر به پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای هستند.

روش پژوهش^۱

از آنجا که هدف این پژوهش، بررسی رابطه اعتماد بین‌فردی، خودکارآمدی، پایبندی مذهبی و بخشش با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای است از روش همبستگی استفاده شده است.

جدول ۱- ویژگیهای جمعیت شناختی گروه نمونه

ردیف	شاخص های آماری	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	عنوان
	۱۶-۲۰	۱۵۲	۳۰/۴	۳۰/۴	
	۲۱-۲۸	۲۰۳	۴۰/۶	۷۱	
۱	۲۹-۳۵	۵۷	۱۱/۴	۸۲/۴	
	۳۶-۴۲	۲۸	۵/۶	۸۸	
	۴۳ سال و بالاتر	۶۰	۱۲	۱۰۰	
۲	مرد	۲۵۳	۵۰/۶	۵۰/۶	
	زن	۲۴۷	۴۹/۸	۱۰۰	
۳	مجرد	۲۸۶	۵۷/۲	۵۷/۲	
	متاهل	۲۱۴	۴۲/۸	۱۰۰	
	ابتدایی	۱۵	۳	۳	
۴	راهنمایی	۲۳	۲/۶	۷/۶	
	دیپلم و فوق دیپلم	۲۹۰	۵۸	۶۵/۶	
	لیسانس و بالاتر	۱۷۲	۳۴/۴	۱۰۰	
	فرهنگی	۲۳۶	۴۷/۲	۴۷/۲	
	آزاد	۱۲۴	۲۴/۸	۷۲	
۵	فنی	۷	۱/۴	۷۳/۴	
	بیکار	۷۶	۱۵/۲	۸۸/۶	
	خانه دار	۴۲	۸/۴	۹۷	
	بازنشسته	۱۵	۳	۱۰۰	

جامعه آماری این تحقیق را کلیه زنان و مردان شهر اصفهان در بهار ۱۳۸۷ تشکیل داده که در حدود ۱۰۰۰۰۰۰ نفر در نظر گرفته شده و دامنه سنی جامعه آماری ۱۶ سال به بالا و در کلیه مقاطع تحصیلی در نظر گرفته شده اند. نمونه آماری این تحقیق براساس حجم

نمونه متناسب با جمعیت مورد مطالعه و براساس جدول کوهن و همکاران (۲۰۰۱) ۵۰۰ نفر در نظر گرفته شده است. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای استفاده شد. به این ترتیب که ابتدا شهر اصفهان از لحاظ جغرافیایی به نواحی چهارگانه اصلی (شمال، جنوب، شرق، غرب) تقسیم شد سپس با توجه به این مناطق و نواحی اصلی آنها از هر ناحیه ۱۲۵ نفر، به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. روش مراجعه نیز بدین ترتیب بوده که به طور اتفاقی در خیابان‌های اصلی به منازل مراجعه و از یک نفر از ساکنان خواسته شد که پرسشنامه‌های مربوط را تکمیل نمایند. در جدول ۱ ویژگی‌های جمعیت‌شناختی گروه نمونه آمده است.

ابزارهای پژوهش

پرسشنامه اعتماد بین فردی^۱: برای سنجش اعتماد بین فردی یک پرسشنامه محقق ساخته با اقتباس از پیشینه پژوهش تهیه و پایایی و روایی آن بررسی شد. ابتدا پس از استخراج مؤلفه‌های اصلی مطرح در اعتماد بین فردی مجموعه‌ای از سؤالات تهیه و سپس آن را به پرسشنامه‌ای اجرایی تبدیل کردیم. روایی این پرسشنامه را از طریق تحلیل عاملی روایی سازه به دست آوردیم. برای پایایی نیز از سه روش بازآزمایی، همسانی درونی و روش دو نیمه کردن استفاده کردیم که نتایج دال بر روایی و پایایی این پرسشنامه بوده است. پرسشنامه اعتماد بین فردی دارای ۱۴ سؤال بوده است که نمره‌گذاری آن براساس طیف لیکرت است. به این ترتیب که به گزینه‌های کاملاً موافقم، موافقم، نه موافقم و نه مخالف، مخالف و کاملاً مخالفم به ترتیب نمره‌های ۵، ۴، ۳، ۲، ۱ تعلق می‌گیرد. پایایی پرسشنامه اعتماد بین فردی برحسب آلفای کرونباخ در این پژوهش ۰/۶۱ به دست آمد که در حد نسبتاً قابل قبولی است.

پرسشنامه خودکارآمدی^۲: برای سنجش خودکارآمدی از پرسشنامه ۲۳ سؤالی که ژاندا (۱۳۸۴)، ترجمه بشارت و حبیب‌نژاد) معرفی کرده است، استفاده شد. این پرسشنامه را

---

1 – Interpersonal Trust

2 – Selfefficacy

شیرر و مادوکس^۱ (۱۹۸۲، نقل از ژاندا، ۲۰۰۱) ساخته‌اند. این پرسشنامه ۲۳ سؤالی دو زیرمقیاس خودکارآمدی کلی و خودکارآمدی اختصاصی دارد، که یکی مربوط به خودکارآمدی تصویری فرد به صورت عمومی و کلی مستقل از موقعیتها و شرایط اختصاصی است و دیگری (خودکارآمدی اختصاصی) به تصور فرد از کارآمدی و توانایی خود برای رویارویی با موقعیتهای خاص مربوط می‌شود. از مجموع این دو زیرمقیاس یک نمره کلی نیز به دست می‌آید که وضعیت خودکارآمدی تصویری فرد را نشان می‌دهد. نمره‌گذاری این پرسشنامه، روایی سازه‌ای این پرسشنامه و دو عاملی بودن آن از طریق تحلیل عاملی اکتشافی اثبات شده و آلفای کرونباخ آن نیز برای دو زیرمقیاس در حد ۰/۸۵ تا ۰/۸۸ گزارش شده است. ضرایب پایایی پرسشنامه خودکارآمدی برحسب آلفای کرونباخ به طور کلی برای ۲۳ سؤال ۰/۷۴ به دست آمد.

پرسشنامه پایبندی مذهبی:^۲ از پرسشنامه مذهبی (دینداری) معرفی شده اتکینز و هاودون^۳ (۲۰۰۷) که ۱۵ سؤال دارد استفاده شد. این پرسشنامه دو زیرمقیاس دینداری عمومی و توسل به نیروی مافوق بشری (خداوند) دارد. از این ۱۵ سؤال، ۱۱ سؤال به پایبندی مذهبی و ۴ سؤال به باور یا توسل به نیروی مافوق اختصاص دارد و براساس مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) پاسخ داده می‌شود. تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی اتکینز و هاودون (۲۰۰۷) دو عامل یاد شده را تأیید نموده است. ضرایب پایایی پرسشنامه پایبندی مذهبی برحسب آلفای کرونباخ برای دینداری عمومی ۰/۷۱ و برای توسل به نیروهای مافوق بشری ۰/۷۲ به دست آمد.

پرسشنامه باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای:^۴ برای سنجش باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای از دو پرسشنامه ساخت و اعتباریابی شده لوکاس، الکساندر، فایرستون و لیبرتون^۵ (۲۰۰۷) استفاده شد. این پرسشنامه برای اولین بار در سطح جهان ساخت و اعتباریابی شده و بر مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت پاسخ داده می‌شود. این دو

1 – Shirer & Modox

2 – Religiosity

3 – Atkins & Hawdon

4 – Procedural and distributive Belief just world

5 – Lucas, Alexander, Fivestone & Lebrton

پرسشنامه هر یک ۵ سؤال داشته و محتوای اصلی این پرسشنامه را ماهیتاً باورهای معطوف به توزیع عادلانهٔ پیامدها و دستاوردهایی که در دنیا نصیب افراد می‌شود و همچنین منصفانه بودن رویه‌های تصمیم‌گیری در مورد انسان‌ها تشکیل می‌دهد. سازندگان آن شواهد روایی پرسشنامه را در سطح بسیار وسیعی از طریق دو نمونهٔ کاملاً مستقل بررسی و گزارش کرده‌اند. شواهد روایی ارائه شده نشان می‌دهد که این پرسشنامه علاوه بر روایی صوری، محتوایی و سازه از روایی تمیزی، افزوده و روایی غالب خوبی برخوردار است. ضرایب پایایی این پرسشنامه نیز برحسب آلفای کرونباخ در مطالعهٔ اول ۰/۹۲ و در مطالعهٔ دوم ۰/۸۹ و ۰/۸۸ برای باورهای دنیای عادلانهٔ توزیعی و رویه‌ای به‌دست آمده است. ضرایب پایایی پرسشنامهٔ باورهای دنیای عادلانهٔ توزیعی و رویه‌ای برحسب آلفای کرونباخ در جدول ۲ آمده است.

پرسشنامهٔ بخشش^۱: برای سنجش بخشندگی از پرسشنامهٔ ۱۸ سؤالی تامپسون و همکاران^۲ (۲۰۰۵) که سه زیرمقیاس بخشش خود، بخشش دیگران و بخشش موقعیتها دارد استفاده شد. هر یک از خرده‌مقیاس‌ها ۶ سؤال دارد که بر مقیاس ۷ درجه‌ای (کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً موافقم = ۷) پاسخ داده می‌شود. عوامل این پرسشنامه در حد نسبتاً وسیعی بررسی و تأیید شده است و آلفای کرونباخ آن نیز از ۰/۷۶ تا ۰/۸۳ در نوسان گزارش شده است. ضرایب پایایی پرسشنامهٔ بخشش برحسب آلفای کرونباخ در جدول ۲ آمده است.

روشهای تجزیه و تحلیل داده‌ها: در تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. از شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکندگی شامل میانگین، انحراف معیار و واریانس برای ارائهٔ مشخصه‌های آماری پرسشنامه‌های پژوهش استفاده شده است. از ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی روابط ساده بین اعتماد بین فردی، خودکارآمدی، پایبندی مذهبی و بخشش با باورهای دنیای عادلانهٔ توزیعی و رویه‌ای استفاده شده و از تحلیل رگرسیون همزمان و گام به گام به منظور پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانهٔ توزیعی و رویه‌ای (به عنوان متغیر ملاک) از طریق متغیرهای پیش‌بینی استفاده شده است. از تحلیل رگرسیون گام به گام به این دلیل استفاده شده که

ترتیب اهمیت متغیرهای پیش‌بین در پیش‌بینی متغیرهای ملاک مشخص شود. در تحلیل رگرسیون گام به گام ضرایب استاندارد شده (که معادل میزان تغییر در متغیر ملاک به ازای یک واحد تغییر در متغیر پیش‌بین است) به ترتیب اهمیت طی گامهای اولیه تا گامهای پایانی مرتب می‌شوند (بولن^۱، ۱۹۸۹) و از تحلیل رگرسیون همزمان به این دلیل که متغیرهای مستقل همزمان بررسی می‌گردند استفاده می‌شود. بنابراین در تحلیل رگرسیون چند متغیری رابطه هر متغیر مستقل، با متغیر وابسته و همچنین با سایر متغیرها بررسی می‌شوند.

جدول ۲- ضرایب پایایی پرسشنامه‌های پژوهش بر حسب آلفای کرونباخ

ردیف	متغیرها	آلفای کرونباخ
۱	اعتماد بین فردی	۰/۶۱
۲	خودکارآمدی	۰/۷۴
۳	دینداری عمومی	۰/۷۱
۴	توسل به نیروی مافوق بشری	۰/۷۲
۵	باورهای دنیای عادلانه توزیعی	۰/۷۱
۶	باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای	۰/۷۴
۷	بخشش خود	۰/۵
۸	بخشش دیگران	۰/۶۵
۹	بخشش موقعیتها	۰/۵۲

تحلیل‌های مربوط به رگرسیون گام به گام و همزمان، ضریب همبستگی پیرسون و شاخص‌های توصیفی با استفاده از نرم‌افزار آماری- رایانه‌ای SPSS 15² انجام شده است.

1 – Bolin

2 – Statistical Package For Social Science (SPSS)

یافته‌های پژوهش

فرضیه اول: بین اعتماد بین فردی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه وجود دارد.

جدول ۳- ضرایب همبستگی اعتماد بین فردی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای

اعتماد بین فردی	میانگین	باورهای دنیای عادلانه توزیعی		باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای	
		ضریب همبستگی	سطح معناداری	ضریب همبستگی	سطح معناداری
	۳۷/۵۹	۰/۱۷۳	۰/۰۰۰	۰/۴۲۳	۰/۰۰۰

چنانکه در جدول ۳ دیده می‌شود بین باورهای دنیای عادلانه توزیعی با اعتماد بین فردی رابطه مثبت و معنادار ($P < ۰/۰۱$ و $r = ۰/۱۷۳$) وجود داشته است. واریانس مشترک بین باورهای دنیای عادلانه توزیعی با اعتماد بین فردی ۲/۹۹ درصد می‌باشد.

چنانکه در جدول ۳ دیده می‌شود بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای با اعتماد بین فردی رابطه مثبت و معنادار ($P < ۰/۰۱$ و $r = ۰/۴۲۳$) وجود داشته است. واریانس مشترک بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای با اعتماد بین فردی ۱۷/۸۹ درصد می‌باشد.

فرضیه دوم: بین خودکارآمدی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه وجود دارد.

جدول ۴- ضرایب همبستگی خودکارآمدی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای

خودکار آمدی	میانگین	باورهای دنیای عادلانه توزیعی		باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای	
		ضریب همبستگی	سطح معناداری	ضریب همبستگی	سطح معناداری
	۷۹/۴۱	۰/۰۰۸	۰/۸۶۱	-۰/۰۳۰	۰/۴۹۹

چنانکه در جدول ۴ دیده می‌شود بین باورهای دنیای عادلانه توزیعی با خودکارآمدی رابطه معناداری ($r = 0/008$ و $P < 0/01$) وجود نداشته است. چنانکه در جدول ۴ دیده می‌شود بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای با خودکارآمدی رابطه معناداری ($r = 0/030$ و $P < 0/01$) وجود نداشته است. فرضیه سوم: بین پایبندی مذهبی (دینداری عمومی، توسل به نیروی مافوق بشری و دینداری کلی) با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه وجود دارد.

جدول ۵- ضرایب همبستگی پایبندی مذهبی و زیرمقیاس‌های

آن با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای

پایبندی مذهبی	میانگین	انحراف معیار	باورهای دنیای عادلانه توزیعی		باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای	
			ضریب همبستگی	سطح معناداری	ضریب همبستگی	سطح معناداری
دینداری عمومی	۴۰/۱۶	۵/۷۹	۰/۱۵۰	۰/۰۰۰	۰/۱۶۰	۰/۰۰۱
توسل به نیروی مافوق بشری	۱۵/۸۸	۲/۸۳	۰/۱۶۸	۰/۰۰۰	۰/۲۰۲	۰/۰۰۰
دینداری کلی	۵۶/۰۴	۷/۹۶	۰/۶۹	۰/۰۰۰	۰/۱۸۹	۰/۰۰۰

چنانکه در جدول ۵ دیده می‌شود بین باورهای دنیای عادلانه توزیعی با دینداری عمومی ($r = 0/150$ و $P < 0/01$)، توسل به نیروی مافوق بشری ($r = 0/168$ و $P < 0/01$) و دینداری کلی ($r = 0/69$ و $P < 0/01$) رابطه مثبت و معنادار وجود داشته است. واریانس مشترک بین باورهای دنیای عادلانه توزیعی با دینداری عمومی ۲/۲۵ درصد، با توسل به نیروی مافوق بشری ۲/۸۲ درصد و با دینداری کلی ۴۷/۶۱ درصد می‌باشد. چنانکه در جدول ۵ دیده می‌شود بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای با دینداری عمومی ($r = 0/160$ و $P < 0/01$)، توسل به نیروی مافوق بشری ($r = 0/202$ و $P < 0/01$) و دینداری کلی ($r = 0/189$ و $P < 0/01$) رابطه مثبت و معنادار وجود داشته است. واریانس

مشترک بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای با دینداری عمومی ۲/۵۶ درصد، با توسل به نیروی مافوق بشری ۴/۰۸ درصد و با دینداری کلی ۳/۵۷ درصد می‌باشد. فرضیه چهارم: بین بخشش (بخشش دیگران، بخشش خود، بخشش موقعیتها و بخشش کلی) با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه وجود دارد.

جدول ۶- ضرایب همبستگی بخشش و زیرمقیاس‌های آن با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای

بخشش	میانگین	انحراف معیار	باورهای دنیای عادلانه توزیعی		باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای	
			ضریب همبستگی	سطح معناداری	ضریب همبستگی	سطح معناداری
بخشش دیگران	۲۴/۳۲	۵/۶۵	۰/۰۷۴	۰/۰۹۶	۰/۰۸۹	۰/۰۴۵
بخشش خود	۲۸/۴۹	۶/۰۵	۰/۰۶۷	۰/۱۳۳	۰/۰۳۵	۰/۴۳۶
بخشش موقعیت‌ها	۲۷/۲۱	۵/۲۱	-۰/۰۰۵	۰/۹۰۶	۰/۰۳۳	۰/۴۶۶
بخشش کلی	۸۰/۰۴	۱۲/۳۱	۰/۰۶۵	۰/۱۴۶	۰/۰۷۲	۰/۱۰۸

چنانکه در جدول ۶ دیده می‌شود بین باورهای دنیای عادلانه توزیعی با بخشش دیگران ($r = ۰/۰۷۴$ و $P < ۰/۰۱$)، بخشش خود ($r = ۰/۰۶۷$ و $P < ۰/۰۱$)، بخشش موقعیت‌ها ($r = -۰/۰۰۵$ و $P < ۰/۰۱$) و بخشش کلی ($r = ۰/۰۶۵$ و $P < ۰/۰۱$) رابطه معناداری وجود نداشته است.

چنانکه در جدول ۶ دیده می‌شود بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای با بخشش دیگران رابطه مثبت و معنادار ($r = ۰/۰۸۹$ و $P < ۰/۰۵$) وجود داشته است. واریانس مشترک بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای با بخشش دیگران ۰/۷۹ درصد می‌باشد.

چنانکه در جدول ۶ دیده می‌شود بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای با بخشش خود ($P < 0/01$ و $r = 0/035$)، بخشش موقعیت‌ها ($P < 0/01$ و $r = 0/033$) و بخشش کلی ($P < 0/01$ و $r = 0/072$) رابطه معناداری وجود نداشته است.

نتایج تحلیل رگرسیون همزمان و گام به گام برای پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای به ترتیب ارائه شده‌اند:

فرضیه پنجم: ترکیبی از متغیرهای اعتماد بین فردی، خودکارآمدی، پایبندی مذهبی (دینداری عمومی و توسل به نیروهای مافوق بشری) و بخشش (بخشش دیگران، بخشش خود و بخشش موقعیت‌ها) قادر به پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای هستند.

جدول ۷- ضریب همبستگی چندگانه بین باورهای دنیای عادلانه توزیعی با متغیرهای پژوهش بر اساس رگرسیون همزمان

الگو	ضریب همبستگی چندگانه	مجذور ضریب همبستگی چندگانه	مجذور ضریب همبستگی چندگانه تعدیل شده	خطای معیار برآورد
۱	۰/۲۵۱	۰/۰۶۳	۰/۰۵۰	۳/۹۵

چنانکه در جدول ۷ دیده می‌شود در رگرسیون همزمان بین باورهای دنیای عادلانه توزیعی با یکی از متغیرها یعنی اعتماد بین فردی ضریب همبستگی چندگانه ۰/۲۵۱ وجود داشته است. واریانس مشترک بین دو متغیر ۶/۳ درصد بوده است.

نتایج تحلیل واریانس رگرسیون نشان می‌دهد که حداقل یکی از متغیرهای پژوهش توان پیش‌بینی معنادار برای باورهای دنیای عادلانه توزیعی دارد ($P < 0/01$) و $F = 4/720$.

چنانکه در جدول ۸ دیده می‌شود، از بین کلیه متغیرهای پژوهش فقط اعتماد بین فردی توان پیش‌بینی معنادار برای باورهای دنیای عادلانه توزیعی دارد. مقدار ضریب بتا استاندارد اعتماد بین فردی در رگرسیون همزمان برای باورهای دنیای عادلانه توزیعی

معادل ۰/۱۶۲ است. ضریب بتا استاندارد بدین معنی است که یک واحد افزایش در نمرات پرسشنامه اعتماد بین‌فردی ۰/۱۶۲ واحد کاهش در باورهای دنیای عادلانه توزیعی به وجود می‌آورد. معادله رگرسیون استخراج شده از رگرسیون همزمان به شرح زیر است:

$$\text{(اعتماد بین فردی)} = ۰/۱۶۲ + ۹/۲۳۱ = \text{باورهای دنیای عادلانه توزیعی}$$

جدول ۸ - ضرایب استاندارد و غیراستاندارد برای پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه توزیعی از طریق متغیرهای پژوهش در رگرسیون همزمان

معناداری	مقدار t	ضرایب غیراستاندارد			همزمان
		ضرایب استاندارد شده		بتا	
		بتا	خطای معیار	بتا	
۰/۰۰۰	۴/۶۷۴	-	۱/۹۷۵	۹/۲۳۱	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۳/۵۳۰	۰/۱۶۲	۰/۰۳۱	۰/۱۰۸	اعتماد بین فردی
۰/۳۷۷	-۰/۸۸۵	-۰/۰۴۴	۰/۰۲۰	-۰/۰۱۸	خودکار آمدی
۰/۳۶۸	۰/۹۰۰	۰/۰۵۴	۰/۰۴۲	۰/۰۳۸	دینداری عمومی
۰/۰۵۱	۱/۹۵۹	۰/۱۱۶	۰/۰۸۵	۰/۱۶۶	توسل به نیروی مافوق بشری
۰/۱۳۱	۱/۵۱۲	۰/۰۶۹	۰/۰۳۳	۰/۰۴۹	بخشش دیگران
۰/۵۲۴	۰/۶۳۷	-۰/۰۳۳	۰/۰۳۵	-۰/۰۲۲	بخشش خود
۰/۲۹۵	-۱/۰۴۷	۰/۰۵۷	۰/۰۴۵	۰/۰۴۵	بخشش موقعیت‌ها

جدول ۹- ضریب همبستگی چندگانه بین باورهای دنیای عادلانه توزیعی با متغیرهای پژوهش در رگرسیون گام به گام

الگوی گام به گام	ضریب همبستگی چندگانه	مجذور ضریب همبستگی چندگانه	مجذور ضریب همبستگی چندگانه تعدیل شده	خطای معیار برآورد
۱	۰/۱۷۳	۰/۰۳۰	۰/۰۲۸	۴/۰۱
۲	۰/۲۳۱	۰/۰۵۳	۰/۰۵۰	۳/۹۵

چنانکه در جدول ۹ دیده می‌شود بین اعتماد بین فردی و باورهای دنیای عادلانه توزیعی در گام اول ضریب همبستگی چندگانه ۰/۱۷۳ وجود داشته است. ۳ درصد از واریانس باورهای دنیای عادلانه توزیعی نیز به‌طور خالص از طریق توسل به نیروی ما فوق بشری قابل تبیین بوده است، ولی در گام دوم با افزوده شدن توسل به نیروی ما فوق بشری (در زیرمقیاس دوم پایبندی مذهبی) ضریب همبستگی چندگانه به ۰/۲۳۱ رسیده است. واریانس مشترک خالص افزوده شده برای توسل به نیروی ما فوق بشری ۲/۳ درصد بوده است. نتایج تحلیل واریانس رگرسیون نشان داد که حداقل یکی از متغیرهای پژوهش توان پیش‌بینی معنادار برای باورهای دنیای عادلانه توزیعی دارد ($P < ۰/۰۱$ و $F=۱۵/۴۵۱$) و ($P < ۰/۰۱$ و $F=۱۴/۰۰۲$).

جدول ۱۰- ضرایب استاندارد و غیراستاندارد برای پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه توزیعی از طریق متغیرهای پژوهش در رگرسیون گام به گام

گام‌ها	الگوی گام به گام	ضرایب غیراستاندارد		ضرایب استاندارد		مقدار t	معناداری
		بتا	خطای معیار	بتا	بتا		
۱	مقدار ثابت	۱۲/۲۸۹	۱/۱۲۳	-	-	۱۰/۴۹۰	۰/۰۰۰
	اعتماد بین فردی	۰/۱۱۶	۰/۰۲۹	۰/۱۷۳	۰/۱۷۳	۳/۹۳۱	۰/۰۰۰
	مقدار ثابت	۹/۱۶۸	۱/۴۲۶	-	-	۶/۴۳۱	۰/۰۰۰
۲	اعتماد بین فردی	۰/۱۰۶	۰/۰۲۹	۰/۱۵۹	۰/۱۵۹	۳/۶۳۲	۰/۰۰۰
	توسل به نیروی ما فوق بشری	۰/۲۱۹	۰/۰۶۳	۰/۱۵۳	۰/۱۵۳	۳/۴۹۴	۰/۰۰۱

چنانکه در جدول ۱۰ دیده می‌شود در گام اول در رگرسیون گام به گام اعتماد بین‌فردی و در گام دوم توسل به نیروهای مافوق بشری توان پیش‌بینی معنادار برای باورهای دنیای عادلانه توزیعی داشته‌اند. بتا استاندارد برای اعتماد بین فردی ۰/۱۵۹ و برای توسل به نیروی مافوق بشری ۰/۱۵۳ بوده است. بدین معنی که با یک واحد افزایش در اعتماد بین‌فردی و توسل به نیروی مافوق بشری ۰/۱۵۹ و ۰/۱۵۳ افزایش در باورهای دنیای عادلانه توزیعی به تحقق می‌پیوندد. در مجموع معادله رگرسیون استخراج شده برای پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه توزیعی از رگرسیون گام به گام انجام شده به این شرح است:

(توسل به نیروی مافوق بشری) ۰/۱۵۳ + (اعتماد بین فردی) ۰/۱۵۹ + ۹/۱۶۸ = باورهای دنیای عادلانه توزیعی
 نتایج تحلیل رگرسیون همزمان و گام به گام برای پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای در جدول ۱۱ ارائه شده است.

جدول ۱۱- همبستگی چندگانه بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای
 با متغیرهای پژوهش در رگرسیون همزمان

الگو	ضریب همبستگی چندگانه	مجذور ضریب همبستگی چندگانه	مجذور ضریب همبستگی چندگانه تعدیل شده	خطای معیار برآورد
۱	۰/۴۸۷	۰/۲۳۷	۰/۲۲۶	۳/۱۸

چنانکه در جدول ۱۱ دیده می‌شود، در رگرسیون همزمان بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای با یکی از متغیرها یعنی اعتماد بین فردی ضریب همبستگی چندگانه ۰/۴۸۷ وجود داشته است. واریانس مشترک بین دو متغیر ۲۳/۷ درصد بوده است. نتایج تحلیل واریانس رگرسیون نشان داد که حداقل یکی از متغیرهای پژوهش توان پیش‌بینی معنادار برای باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای دارد ($P < ۰/۰۱$ و $F=۲۱/۸۶۸$). چنانکه در جدول ۱۲ دیده می‌شود از بین کلیه متغیرهای پژوهش اعتماد بین فردی، خودکارآمدی و توسل به نیروهای مافوق بشری توان پیش‌بینی معناداری برای

باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای داشته‌اند. مقدار ضریب بتا استاندارد اعتماد بین فردی، خودکارآمدی و توسل به نیروی مافوق بشری در رگرسیون همزمان برای باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای به ترتیب ۰/۴۵، ۰/۱۴۱- و ۰/۱۸۱ است. ضریب بتا استاندارد گفته شده بدین معنی است که با یک واحد افزایش در نمرات پرسشنامه‌های اعتماد بین فردی، خودکارآمدی و توسل به نیروی مافوق بشری ۰/۴۵، ۰/۱۴۱-، ۰/۱۸۱ واحد کاهش در باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای تحقق می‌یابد. معادله رگرسیون استخراج شده از رگرسیون همزمان به این شرح است:

$$(\text{توسل به نیروی مافوق بشری}) + 0/181 + (\text{خودکارآمدی}) - 0/141 - (\text{اعتماد بین فردی}) + 0/45 + 3/637 =$$

باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای

جدول ۱۲- ضرایب استاندارد و غیراستاندارد برای پیش‌بینی باورهای دنیای

عادلانه رویه‌ای از طریق متغیرهای پژوهش در رگرسیون همزمان

معناداری	مقدار t	ضریب استاندارد		ضریب غیراستاندارد		همزمان
		بتا	خطای معیار	بتا	خطای معیار	
۰/۰۲۲	۲/۲۹۰	-	۱/۵۸۸	۳/۶۳۷	۰/۰۲۲	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱۰/۸۴۹	۰/۴۵	۰/۰۲۵	۰/۲۶۸	۰/۰۰۰	اعتماد بین فردی
۰/۰۰۲	-۳/۱۴۴	-۰/۱۴۱	۰/۰۱۶	-۰/۰۵۱	۰/۰۰۲	خودکارآمدی
۰/۹۷۷	-۰/۰۲۹	-۰/۰۰۲	۰/۰۳۴	-۰/۰۰۱	۰/۹۷۷	دینداری عمومی
۰/۰۰۱	۳/۳۹۳	۰/۱۸۱	۰/۰۶۸	۰/۲۳۱	۰/۰۰۱	توسل به نیروی مافوق بشری
۰/۰۱۸	۳/۳۸۱	۰/۰۹۷	۰/۰۲۶	۰/۰۶۲	۰/۰۱۸	بخشش دیگران
۰/۰۳۳	-۲/۱۳۸	-۰/۱۰۱	۰/۰۲۸	-۰/۰۶۰	۰/۰۳۳	بخشش خود
۰/۴۸۱	۶/۷۰۶	۰/۰۳۵	۰/۰۳۴	۰/۰۲۴	۰/۴۸۱	بخشش موقعیت‌ها

جدول ۱۳- ضریب همبستگی چندگانه بین باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای با متغیرهای پژوهش در رگرسیون گام به گام

الگوی گام به گام	ضریب همبستگی چندگانه	مجذور ضریب همبستگی چندگانه	مجذور ضریب همبستگی چندگانه تعدیل شده	خطای معیار برآورد
۱	۰/۴۲۳	۰/۱۷۹	۰/۱۷۷	۳/۲۸
۲	۰/۴۵۳	۰/۲۰۶	۰/۲۰۲	۳/۲۳
۳	۰/۴۷۲	۰/۲۲۳	۰/۲۱۸	۳/۱۹
۴	۰/۴۸۰	۰/۲۳۰	۰/۲۲۴	۳/۱۸
۵	۰/۴۸۶	۰/۲۳۷	۰/۲۲۹	۳/۱۷

چنانکه در جدول ۱۳ دیده می‌شود بین اعتماد بین‌فردی و باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای در گام اول ضریب همبستگی چندگانه ۰/۴۲۳ وجود داشته است. ۱۷/۹ درصد از واریانس باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای نیز به‌طور خالص از طریق اعتماد بین‌فردی قابل تبیین بوده است. در گام دوم با افزوده شدن توسط به نیروهای ما فوق بشری ضریب همبستگی چندگانه به ۰/۴۵۳ رسیده است. واریانس مشترک خالص افزوده شده برای توسط به نیروهای ما فوق بشری ۳ درصد بوده است. در گام سوم با افزوده شدن خودکارآمدی ضریب همبستگی چندگانه به ۰/۴۷۲ رسیده است. واریانس مشترک خالص افزوده شده برای خودکارآمدی ۲ درصد بوده است. در گام چهارم با افزوده شدن بخشش دیگران ضریب همبستگی چندگانه به ۰/۴۸۰ رسیده است. واریانس مشترک خالص افزوده شده برای بخشش دیگران ۱ درصد بوده است و در گام پنجم با افزوده شدن بخشش خود ضریب همبستگی چندگانه به ۰/۴۸۶ رسیده است. واریانس مشترک خالص افزوده شده برای بخشش خود ۰/۷ درصد بوده است.

جدول ۱۴- ضرایب استاندارد و غیر استاندارد برای پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه
رویه‌ای از طریق متغیرهای پژوهش در رگرسیون گام به گام

چنانکه در جدول ۱۴ دیده می‌شود، در رگرسیون گام به گام در گام اول اعتماد بین فردی، در گام دوم توسل به نیروهای مافوق بشری، در گام سوم خودکارآمدی در گام چهارم بخشش دیگران و در گام پنجم بخشش خود، توان پیش‌بینی معنادار برای باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای داشته‌اند. بتا استاندارد برای اعتماد بین فردی $0/451$ ، برای توسل به نیروی مافوق بشری $0/178$ ، برای خودکارآمدی $-0/130$ ، برای بخشش دیگران $0/100$ ، و برای بخشش خود $-0/087$ بوده است. بدین معنی که یک واحد افزایش در اعتماد بین فردی، توسل به نیروهای مافوق بشری، خودکارآمدی، بخشش دیگران و بخشش خود $0/451$ ، $0/178$ ، $-0/130$ ، $0/100$ ، $-0/087$ کاهش در باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای تحقق می‌یابد. در مجموع معادله رگرسیون استخراج شده برای پیش‌بینی باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای از رگرسیون گام به گام انجام شده به شرح زیر است:

(بخشش خود) $-0/087$ + (بخشش دیگران) $0/100$ + (خودکارآمدی) $-0/130$ - (توسل به نیروی مافوق بشری) $0/178$ + (اعتماد بین فردی) $0/451$ + $3/967$ = باورها دنیای عادلانه رویه‌ای

بحث و نتیجه‌گیری

براساس آنچه که در بخش یافته‌ها ارائه شد، بین اعتماد بین فردی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه مثبت و معنادار (جدول ۲) به دست آمد. همبستگی برای باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای در حد نسبتاً بالاتری نسبت به رابطه به دست آمده برای باورهای دنیای عادلانه توزیعی بود. به هر حال این شواهد نشان می‌دهد که با عادلانه تلقی کردن دنیا، اعتماد بین فردی در بین افراد بیشتر می‌گردد. این یافته‌ها از جهتی با تحقیقات پژوهشگرانی چون لرنر (۱۹۸۰)، که نشان داده‌اند، اعتماد بین فردی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای ارتباط دارد، همسویی قابل ملاحظه‌ای را نشان می‌دهد. همان‌گونه که لرنر (۱۹۸۰) پیشنهاد کرده است، ادراک از دیگران یک جزء مهم از باورهای دنیای عادلانه را تشکیل می‌دهد. بنابراین افرادی که از باورهای دنیای عادلانه بالاتری برخوردار هستند در قیاس با افرادی که از دنیای عادلانه پایین‌تری برخوردار هستند به‌طور کلی ادراک مثبت‌تری از دیگران را دارند. اعتماد بین فردی نیز جزئی از ادراک از دیگران محسوب شود. افرادی که معتقدند شرایط دنیا عادلانه است و

همچنین باور دارند عدالتی که دیگران از آن بهره می‌برند حق آنها نیز هست، باید قابل اعتماد باشند (بگیو، ۲۰۰۲). بخش دیگر یافته‌ها نشان داد که بین خودکارآمدی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه معناداری (جدول ۳) وجود ندارد. همچنین بین بخشش دیگران، خود و موقعیتها با باورهای دنیای عادلانه توزیعی رابطه معناداری وجود ندارد، ولی بین بخشش دیگران با باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای رابطه مثبت وجود داشته و همچنین بین بخشش خود و موقعیتها با باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای رابطه‌ای وجود نداشته است (جدول ۵). این بخش از یافته‌ها با یافته‌های پژوهشگرانی چون استرلن (۲۰۰۷)، کارمن و ون لانگ (۲۰۰۵)، شوارتر (۱۹۹۴) که نشان داده‌اند بین خودکارآمدی و بخشش با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه وجود دارد، همسویی قابل ملاحظه‌ای را نشان داده است. طبق نظر محی‌الدینی و مونتادا^۱ دو دسته باور دیگر نیز وجود دارد: خودکارآمدی برای ارتقای عدالت در دنیا و امید به یک دنیای عادلانه با توجه به افرادی که دارای باورهای دنیای عادلانه برابر هستند. آنان معتقدند آنهایی که باور خودکارآمدی بالایی دارند در قیاس با کسانی که این باورها در آنها پایین‌تر است، کمتر به سرزنش قربانیان می‌پردازند زیرا آنان معتقدند که می‌توانند عدالت را اعاده نموده و به قربانیان کمک کنند. علت امید داشتن به یک دنیای عادلانه این است که افرادی که در حال حاضر دنیا را عادلانه نمی‌دانند امید آینده‌ای بهتر را دارند. پس می‌توان گفت که افراد شرکت‌کننده در این پژوهش شاید به دلیل مسائل فرهنگ منطقه‌ای، دنیا را کمتر عادلانه می‌دانند و چون این باورها منعکس‌کننده یک دیدگاه منفی نسبت به دنیا است، احتمالاً افراد دارای باورهای دنیای ناعادلانه قوی در بخشودن خود به دلیل اجحاف خطاها سختگیر بوده، یعنی از خودکارآمدی پایین برخوردار بوده و در نتیجه دیگران را کمتر می‌بخشند. بخش دیگر یافته‌ها نشان داد بین پایبندی مذهبی و زیرمقیاس‌های آن (دینداری عمومی، توسل به نیروهای مافوق بشری و دینداری کلی - جدول ۴). و باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای رابطه مثبت و معنادار به دست آمد. همبستگی‌ها برای باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای در حد نسبتاً بالاتری نسبت به روابط به دست آمده برای باورهای دنیای عادلانه

توزیعی بود. این یافته از جهتی با تحقیقات پژوهشگرانی چون بگیو (۲۰۰۲)، مدوک و کنی (۱۹۷۲)، لوپر و والد (۱۹۸۵)، گل‌پرور و خاکسار (۱۳۸۶) که نشان داده‌اند پایبندی مذهبی با باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای ارتباط دارد، همسویی قابل ملاحظه‌ای را نشان می‌دهد. در واقع یافته‌های این پژوهش مؤید این مطلب است که اگرچه مبانی دینی و اعتقادی هر کس مجموعه رهنمودهایی برای نحوه گذران زندگی فراهم می‌کند، در عین حال نحوه نگرش آنها را به پدیده‌های مختلف از خود متأثر می‌سازد. بر چنین مبنایی است که می‌توان گفت پایبندی مذهبی ماهیتاً باورها و رفتارهای افراد را نسبت به پدیده‌های مختلف از خود متأثر می‌سازد (گل‌پرور، خاکسار ۱۳۸۶). شواهد به‌دست آمده از این تحقیق به دلیل شواهد بین فرهنگی است. به هر حال این شواهد همسو با شواهد تحقیقاتی خارج از ایران نشان می‌دهد که افراد معتقد به دنیای عادلانه و منصف، سطح بالاتری از اعتماد بین فردی، پایبندی مذهبی و بخشش خود را تجربه می‌کنند. این یافته‌ها تلویحات بسیاری برای برنامه‌ریزی برای ارتقای نگرش عمومی جامعه در پی دارد. در واقع چنانکه مجموعه تلاش‌ها و فعالیت‌هایی که برای سر و سامان دادن زندگی مردم هر جامعه‌ای صورت می‌گیرد در راستای باور به وجود عدالت در جامعه باشد، بی‌تردید از طریق افزایش اعتماد بین فردی، خودکارآمدی، پایبندی مذهبی و بخشش افراد را به تلاش و پشتکار بیشتری وامی‌دارد و این مسأله روح شادابی و نشاط را در جامعه گسترش خواهد داد. شواهد به‌دست آمده از رگرسیون همزمان و گام به گام نیز حکایت از آن داشت که باورهای دنیای عادلانه توزیعی فقط از طریق اعتماد بین فردی (برای رگرسیون همزمان) و اعتماد بین فردی و توسل به نیروهای مافوق بشری (از طریق رگرسیون گام به گام) قابل پیش‌بینی است. همچنین تحلیل رگرسیون برای باورهای دنیای عادلانه رویه‌ای نشان داد که اعتماد بین فردی، خودکارآمدی و توسل به نیروهای مافوق بشری (در رگرسیون همزمان) و اعتماد بین فردی، توسل به نیروهای مافوق بشری، خودکارآمدی، بخشش دیگران و بخشش خود (در رگرسیون گام به گام) قادر به پیش‌بینی این نوع باورها هستند. یافته‌های مربوط به تحلیل رگرسیون به‌طور ضمنی یافته‌های مربوط به همبستگی‌ها را تأیید می‌کند. در عین حال مهم‌ترین متغیرهای مرتبط با هر یک از این دو نوع باور را به خوبی نشان می‌دهد. همچنین این بخش

از یافته‌ها حمایت جدی‌تری برای نقش باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای در اعتماد بین فردی و توسل به نیروهای مافوق بشری فراهم می‌آورد. طبق نظر لرنر (۱۹۹۸) هرچه که افراد به دنیای عادلانه بیشتر باور داشته باشند، به همان میزان هم اعتماد بیشتری دارند که دیگران با وی عادلانه رفتار کنند و این اعتماد چند خدمت را انجام می‌دهد:

۱. به عنوان منبعی عمل می‌کند که برای فرد اطمینان لازم را برای سرمایه‌گذاری برای آینده فراهم می‌کند. ۲. به عنوان سپر محافظتی در موقعیت‌های تنش‌زا از قبیل یاری‌رسانی برای افزایش مقابله‌سازی و یا کاهش احساس تهدید ذهنی عمل می‌کند و هرچه که افراد نسبت به دنیای عادلانه باور بیشتری داشته باشند به همان میزان به افراد دیگر و به میزان پاداشی که قرار است دریافت کند اعتماد بیشتری دارند و به همان میزان در پذیرش سرنوشت نوید داده شده بر اثر توسل به نیروی برتر نیز باید نیرومندتر باشند. این تعبیر در واقع معطوف به توان پیش‌بینی معنادار اعتماد بین فردی و توسل به نیروهای مافوق بشری برای باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای است.

در مجموع یافته‌های این تحقیق همسویی قابل ملاحظه‌ای را با یافته‌های خارج از ایران که به آنها اشاره شد دارد. قطعی‌تر شدن این یافته‌ها در داخل کشور مستلزم انجام تحقیقات بیشتر در نقاط مختلف کشور است. این امر وضعیت باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای در مناطق مختلف کشور را به خوبی روشن خواهد کرد. برای این منظور لازم است تا ابزارهای بومی متناسب با فرهنگ با کمک گرفتن از ابزارهای پژوهشگران خارج از کشور ساخته شود و سپس به‌طور دقیق رابطه باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای با متغیرهای گسترده‌تری نظیر گرایش‌های روانی و شخصیتی بررسی و تحقیق شود.

منابع

ژاندا، لوئیس. (۲۰۰۱)، *آزمونهای شخصیت*، ترجمه محمدعلی بشارت و محمد حبیب‌نژاد، (۱۳۸۴)، چاپ اول، نشر آبیژ.

گل‌پور، محسن. سرور خاکسار. (۱۳۸۶)، «نقش پایبندی مذهبی و جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی بر باورهای دنیای عادلانه توزیعی و رویه‌ای دانشجویان دختر»، *مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای بهداشت روان و دانشجو*.

- Atkins, R.G., & Hawdon, J. E. (2007). Religiosity and participation in mutualaid support groups for addiction. *Journal of Substance abuse Treatment*, 33, 321–331.
- Begue, L. (2002). Beliefs in justice and faith in people: just world, religiosity and interpersonal trust. *Personality and Individual Differences*, 32, 375–382.
- Bolin, K.A. (1989). Structural equations with latent variables. New York: John Willey and Sons.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame, and reintegration*. Sydney, Aust: Cambridge university press.
- Cohen, L., Maion, L., Morrieson, D. (2001) *Research Method in Education*. By Ruttledge palmer, 5th edition.
- Furnham, A. (2003). Belief in a just world: research progress over the last decade. *Personality and Individual Differences*, 34, 795–817.
- Furnham, A., & Procter, E. (1989). Belief in a just world: review and critique of the individual differences literature. *British journal of social psychology*, 28, 365–384.
- Janoff – Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions. Towards a new psychology of trauma*. New York: Free press.
- Karremans, J.C., & Van Lange, P.A. (2005). Does activating justice help or hurt in promoting forgiveness? *Journal of Experimental Social Psychology*, 41, 290–297.
- Lea, J.A., & Husberger, B.E. (2000). Christian orthodoxy and victim derogation: the impact of the salience of religion. *Journal for the scientific study of religion*, 29, 512–518.
- Lerner, M. (1998). The two forms of belief in the just world: Some thoughts on why and how people care about in Justice. In L. Motda, & M.J. Lerner,

Responses to Victimization and belief in the just world (PP. 247 – 269)
New York: Plenum press.

Lerner, M.J. (1980). *The belief in a Just world: a fundamental delusion*.
New York: plenum press.

Lerner, M.J., & Miller, D.T. (1978). Just world research and the attribution
process looking back and a head. *Psychological Bulletin*,
85(5), 1030–1051.

Psychology bulletin, 22(10), 1043–1056.

Lucas, T., Alexander, S., Firestone, I., LeVreton, J.M. (2007) Development and
initial validation of a procedural and distributive just world measure.
Personality and Individual Differences, 43, 71–82.

Lupfer, M., & Wald, K. (1985). An exploration of adults' religious orientations
and their philosophies of human nature. *Journal for Scientific Study of
Religion*, 25(3), 293–304.

Maddock, R.C., & Kenny, C.T. (1972). Philosophies of human nature and
personal religious orientation. *Journal for the Scientific Study of Religion*,
11(3), 277–281.

Mohiyeddini, C., & Montada, L. (1998). BJW and self-efficacy in coping with
abserved victimization. In L. Motada, & M. Lerner (Eds) *Responses to
victimization and belief-in the Just world* (PP. 43 – 53) New York.

Schwartz, S.H. (1994). Are there universal aspects in the structure and content
of human values *Journal of social Issues*, 50, 19–45.

Strelan, P. (2007). The prosocial, adaptive qualities of just world beliefs:
implication for the relationship between justice and forgiveness.
Personality and individual differences, 1–10.

Thompson, L.Y., Snyder, C.R., Hoffman, L., Michael, S.T., Rasmussen, H.N., Billings, L.S. et al. (2005). Dispositional forgiveness of self, other, and situations. *Journal of Personality*, 73, 313–359.

Wrightsman, L.S. (1964). Measurement of philosophies of human nature. *Psychological Reports* 14, 743–751.

تاریخ وصول: ۸۷/۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۸۷/۴/۱۱